

ŽLUNA ZELENÁ (*PICUS VIRIDIS*)

Robert Doležal

Nedávno mě překvapila švagrová barvitým líčením papouška, kterého viděla na zahradě u chalupy. Byla z něj nadšená. „*Byl nádhernej, pestrej, měl červenou čepičku a jinak byl dozelená,*“ líčila mi vzrušeně. „*Tohle mi bohaté stačí, ostatní ptáci už mě nezajímají, stanu se odborníkem na naše papoušky,*“ pokračovala. Operenec, kterého potkala na zahradě, k papouškům ovšem nepatří, i když svojí pestrostí může mnohé zaskočit. Jedná se žlunu zelenou, v naší přírodě poměrně běžného zástupce rodu *Picus*, se kterým se u nás můžeme setkávat po celý rok. Žluna zelená náleží ke šplhavcům (*Piciformes*), a je tedy typickým zástupcem dutinových ptáků, na které je zaměřen tento seriál příspěvků v Lesnické práci.

Rozšíření

Žluna zelená je typem svého rozšíření skutečným Evropanem, který jen na jihovýchodním okraji areálu zasahuje až na Kavkaz a k jižnímu cípu Kaspického moře. Dále k východu ji nahrazují blízce příbuzné druhy – žluna šupinkobřichá (*Picus squamatus*) a žluna japonská (*Picus awokera*). Žluna zelená je považována za původní evropský druh, který chybí jen na severu Skandinávie a Ruska. Příbuzná žluna šedá se do této oblasti začala šířit až v dobách poledových (Hudec a kol., 2005). Evropská hnízdní populace žluny zelené, která je větší než 590 000 páru (75–94 % populace celkové), je považována za stabilní bez významného úbytku nebo závažného ohrožení (BirdLife International 2004). Tento stav platí i pro naše území s odhadem na 9–18 000 hnízdících páru (Šťastný et al., 2006).

Žlunu zelenou zastihneme především v otevřené krajině s lesíky, remízky a alejemi stromů od nížin po horská údolí. Podmínkou je přítomnost starých a doupných stromů, které jí nabízejí hnízdní možnosti, a blízkost biotopů s výskytem mravenců, kteří tvoří ve všech vývojových stadiích významnou složku její potravy. Uvnitř větších komplexů lesa žije žluna zelená jen zřídka, stejně jako ve vyšších horských polohách.

Popis a způsob života

Kombinaci barev, které najdeme na těle žluny zelené, tvoří především zelená na její vrchní části a bělavá na spodině. „Papouškovskou“ pestrost má na svědomí výrazná kombinace červené a černé na hlavě. Červené je u obou pohlaví temeno hlavy. Prostor od kořene zobáku po oko a kousek za něj je černý, stejně jako „vous“, který odsud vybíhá šikmo dolů. Ten má u samce červený středový proužek. Duhovka očí je oproti žluně šedé výrazně

Samec u hnízdní dutiny, která bývá u nás nejčastěji umístěna ve vrbe, smrku, dubu, topolu a olši. Foto: Zdeněk Tunka

světlá. Mladí ptáci jsou naspodu těla hustě tmavě příčně skvrnití. Žluna se často zdržuje na zemi, kde loví potravu. Její let je dlouze vlnitý, kdy se střídá energické a hlasité mávání křídel s fází setrvačného pohybu vpřed s křídly přitisknutými k tělu. Častý a velice nápadný je teritoriální hlas připomínající chechtavé a jásvavě znějící glyglyglygly. Při vzletu a vsedě se ozývá opakoványm kyk. Obě pohlaví nepříliš často bubnují na rezonující suché větve.

Žluna zelená je stálým druhem, který je velice věrný hnízdišti. Potulka starých ptáků je omezená jen na několikakilometrový rádius především v zimním období. Nová teritoria obsazu-

jí mladí ptáci. Svá hnízdiště často hledají přímo v sousedství rodičovského páru nebo zhruba do 3 km od místa narození (Cepák et al., 2008).

Hnízdění a péče o mláďata

Některé páry spolu zůstávají celý rok. Jindy se rodiny rozpadají koncem léta a začátkem podzimu, aby si jednotliví ptáci našli svého partnera začátkem roku příštího (v únoru a březnu). Vytváření nových páru provází hlasité volání – zvláště ráno a večer, a občasné bubnování na rezonující části stromu. Během volání, které je opakováne, probíhá zajímavý rituál,

Mladý pták s typickým tmavým skvrněním na spodní straně těla a se světlými skvrnami shora. Foto: Ondřej Prošický

Samice vyletující z hnízdní dutiny. Na rozdíl od samce nemá červený středový proužek uprostřed „vousu“. Foto: Zdeněk Tunka

Duhovka očí žluny zelené je světlá, u mladých ptáků až modrá. Foto: Ondřej Prošický

kdy se k sobě oba ptáci postupně přiblížují, kývají hlavami ze strany na stranu a čepíří pírka na hlavě. Následuje párení odehrávající se většinou na větví stromu. Pokud pár neobsadí loňskou hnízdní dutinu, tak se pouští do tesání nové. Dutina je hloubena střídavě oběma ptáky, a to vždy do suchého, ztrouchnivělého nebo vyhnílého kmene. U nás byly nejčastěji hnízdní dutiny umístěny ve vrbě, smrku, dubu, topolu a olši. Práce na nich může trvat 14 dní, ale i měsíc. Záleží na tvrdosti dřeva. Dutiny mohou být používány i několik roků po sobě. Mají oválný vletový otvor o průměru cca 6,5 cm, jejich průměr je až 18 cm a hloubka průměrně 32 cm. Vejce začíná samice snášet od druhé poloviny dubna, bývá jich většinou 5–7 a jsou čistě bílá a lesklá. V sezení se střídají oba rodiče každé dvě hodiny. Samec je zahřívá celou noc. Mláďata se rodí po 15–17 dnech a jsou krmena oběma rodiči vyvrhováním potravy z jícnu. Už po 9–10 dnech jsou mladí ptáci schopni vyplhat k vletovému otvoru, kde čekají na krmení. Vyvádění jsou ve stáří necelého měsíce, ale dutinu mohou opustit už dříve. V takovém případě se ale na noc do dutiny vracejí a společně s nimi nocuje samec. Mláďata jsou příkrmována ještě další tři týdny. To už se do dutiny nevracejí. Rodinky se pak rozpadají. Žluna zelená hnízdí jednou do roka a pohlavní dospělosti dosahuje ve stáří jednoho roku (Hudec a kol., 2005).

Potrava

Podstatnou součástí potravy žluny zelené jsou mravenci a jejich larvy. Upřednostňovány

jsou druhy s mraveništěm na otevřených místech v zemi nebo s kupovitými hnizdy – rody *Lasius* a *Formica*. Do mravenišť se žluny dostávají klováním a odhazováním materiálu zobákem. Při vybírání mravenců jim pomáhá lepkavý jazyk, který má dvojnásobnou délku jejich hlavy (asi 10 cm). Mravence přináší rodiče také mláďatům. V menší míře se žluny živí i jiným hmyzem a příležitostně rostlinnou potravou (Hudec a kol., 2005). V zimě pronikají do mravenišť hloubením chodeb dlouhých až tři čtvrtě metru. Z jarních měsíců je známo tzv. kroužkování stromů, kdy žluny vyklovávají do kmennů až na lýko řady drobných otvorů, z nichž pak olizují prýštící mízu.

Význam a ochrana

Žluna zelená je řazena v Červeném seznamu ohrožených druhů do kategorie „druh málo dotčený“. Neznamená to ovšem, že by se neměla chránit, a ochranné předpisy na ni nezapomínají, byť je její role v biologické ochraně lesa díky specifickým trofickým nárokům méně patrná. V ochraně žluny zelené platí beze zbytku vše, co bylo napsáno v předchozím čísle o žluně šedé. Základem je snaha zachovat staré porosty a ochrana doupných a odumřelých stromů. Není na škodu opět cítovat více než sto let starou publikaci Malého Brehma: „*Když země pokryta jest vysoko sněhem, brzo počne nedostávat se jí (žluně) potravy, a jen tam, kde jsou staré stromy, ve kterých jest skryt hmyz, přežije zimu bez pohromy. Kde však stromů takých není, žluna*

zelená rovněž jako jiní datlové hyne hladem. Nynější však lesníci, kteří pěstují stromoví jako na záhonkách zahradních, jistě tak snadno nenechají nějakého stromu, který by obsahoval potravu ptákům oněm potřebnou, pročež jest obávati se, že žluny zelené a šedé, drobnější strakapouni a datlové černí během času u nás vyhynou.“ Doufejme, že tato pesimistická předpověď nedojde naplnění.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

*Autor: Ing. Robert Doležal
Ústav pro hospodářskou úpravu lesů,
pobočka Brno*

*E-mail: dolezal.robert@uhul.cz
Další fotografie je možné zhlédnout na
internetových stránkách autorů fotek:
www.naturephoto.cz a www.birdphoto.cz*

Errata:

LP05/2011 Kulíšek nejmenší

Str. 43 Ochrana – poslední odstavec: Hnízdní ochrana pomocí vyvěšování umělých budek je u kulíška sporná. Tato sovička hnizdí v budec jen výjimečně a z území ČR nepochází žádný hodnotěný údaj o prokázaném hnizdění. Ochrana tohoto i jiných dutinových druhů ptáků by měla být zajištěna především komplexem lesnických opatření ve smyslu úpravy managementu lesního hospodářství.

LP06/2011 Dudek chocholatý

Str. 37 Význam a ochrana – první odstavec: Zbývá jen přísná ochrana mnohdy založená na individuálním přístupu k jednotlivým hnizdištěm a vyvěšování budek v předem vtipovaných lokalitách, odkud je výskyt dudka historicky doložen. Budky není vhodné vyvěšovat v místech stávající prosperující populace s dostačnou nabídkou přirozených hnizdních dutin.